

A magyar könyvtárügy Mädchen für alles-e

A hetvenéves Győri Erzsébet köszöntése

A Mädchen für alles kettős fénytörésű szintagma. Mindenest jelent, mindenre alkalmas, mindenben hasznos személyt, de oly módon, hogy egyrészt azt érzékelteti, aki Mädchen für alles, az egészen kiváló képességű, sokoldalú, a gyakorlati és szellemi produkciók afféle polihisztorja, másrészt azt, hogy használják élnek (és sokszor visszaélnék) tehetségével, szorgalmával. Rendszerint övé a munka, másoké az eredmény.

Győri Erzsébetre a kifejezés mindkét értelme illik. Illett már pályakezdekőkor is és illik ma is.

Azt, hogy Győri Erzsébet mikor ment nyugdíjba, talán ő maga sem tudja. Kollégái, munkatársai, a magyar könyvtárosok közül azok, akik ismerik (vagyis jószerivel az egész szakma) bizonyosan nem tudják. És nem azért, mert nyugdíjba megy ugyan valaki, de marad a posztján, felveszi nyugdíja mellé a fizetését is. Nem, Győri Erzsébet igazándiból nyugdíjba ment, és jóllehet, változatlanul „bejár” és dolgozik, aligha kevesebbet, mint aktív korában, ezért egy fillért sem kap. Igen régi és igen modern hozzáállás ez. Azokra is emlékeztethet, akik soha nem vettek fel fizetést, de azokra is, akik akár háziasszonyként, akár magánzóként, akár nyugdíjasként munkát, hivatalt vállalnak, minden fizetés nélkül, a köz szeretetétől, a közjó iránti lelkesedéstől vagy az értelmes és hasznos időtöltés vágyától vezéreltetve. Nos, ilyen régi-új módon dolgozik Győri Erzsébet is, ki tudja, mióta, hisz nem volt „átmenet”, épp csak a hivatali papírok tanúskodhatnak arról, hogy a Mädchen für alles szerepe, státusa megváltozott.

Thomas Mann fejtegeti a *Varázshegyben*, hogy az üresen futó, eseménytelen, idő kicsiny adagokban elviselhetetlenül hosszúnak tűnik, tűnhet. Hosszú távon, nagyobb időegységekben mérhetően azonban iszonyú gyorsan futnak az eseménytelen, üres hónapok, évek, évtizedek. És fordítva: a gazdagon kitöltött, eseménydús percek, órák szinte repülnek, észre sem vehetők; ám ugyanez hónapokra, évekre, évtizedekre kivétítve szinte végtelen hosszúságot generál, tartalmat, súlyt ad a nagyobb időszakoknak. Győri Erzsébet számára nem voltak üres, tartalmatlan, kitöltetlen időszakok. Bizonytalán gyorsan, nagyon gyorsan múltak számára a percek, az órák, a napok. Ám a hónapok, évek, évtizedek? A tizennyolcadik életévtől máig, a hetvenedik születésnapig tartó pályái egészen biztosan nagyon hosszúnak és tartalmasnak kell hogy tűnjön a számára. Ezt még mi, kívülállók is így érezhetjük. Hisz felsorolni is sok, mi minden történt Győri Erzsébet életében, hány helyen, hány posztban, mit és hogyan dolgozott, milyen problémákkal, kihívásokkal, megoldandó nehézségekkel találkozott, micsoda súlyokat vett a vállára, milyen eredményeket ért el. Éppen leérettségizettként kezdett dolgozni szülővárosa, Miskolc megyei könyvtárában.

Egyetemre szeretett volna járni, de a balga leányzó – 1954-ben – úgy gondolta, latin–görög szakos bölcsészhallgató lehet. A később a kultúrpolitika minden csínját-bínját kitanult Győri Erzsébet akkor még nem vetett számot az egzisztenciákkal. Nem tudta, hogy ilyen szakpárosításúakra – akkor – senkinek nem volt szüksége. Ezért hát elszegődött könyvtárosnak. És milyen szépen illik a pálya eleje a mai állapothoz: felvették a megyei könyvtárba, de fizetés nélküliként, díjtalanként. Hogy szülei, a jómódúnak nem nevezhető, ötgyermekes házaspár ezt „hagyták”, nem szorították a kislányt kenyérkeresetre, az talán a legszebb igazolása annak, hogy Győri Erzsébet mindenkor nemcsak a legnagyobb szeretettel, de az önzetlenséggel, a megértéssel és az empátiával tekintett édesanyjára és apjára. Nos, a pálya elkezdődött. Nem életrajzot írunk, inkább csak utalunk a pályára, az életút egy-egy fontos állomására. A megyei könyvtárból gyorsan a mélyvízbe dobták. Még jó szerével kislány, amikor egy Isten háta mögötti kis faluba kerül, ahol egyedül könyvtáros. Ma sok szó esik a kistelepülések, a kistérségek könyvtári gondjairól. Győri Erzsébet a szakmával még csak ismerkedő, az olvasókkal és a fenntartókkal eladdig semmilyen kapcsolatban nem álló kislány az alig tucatnyi könyvből és két lócából álló „könyvtárból” idézőjel nélküli könyvtárat csinált, olyat, amely három helyiségből állt, öt-ezer kötetet tartalmazott, és voltak olvasói is szép számmal. Azután – ha egy gépezet beindul! – jött a kisvárosi könyvtári módszertani munka, a járási könyvtárigazgatóság, a megyei könyvtári évek, a miskolci városi könyvtárigazgatóság, a KMK-béli poszt, a minisztériumi előadókénti szolgálat, a Könyvtárellátó vezetése, az Új Könyvek főszerkesztése, a KMK-béli igazgatóhelyettesi, a megbízott igazgatóság... (Korántsem soroltunk fel minden állomást.) Jó volt kistelepülési könyvtárosnak csakúgy, mint a Futala Tibor, Zircz Péter és Sárdy Péter nevével fémjelzhető minisztériumi könyvtári osztály munkatársának, egyik legjobb főszerkesztője volt az Új Könyveknek (pedig előtte és utána sem akárhány álltak annak kormányrúdjánál), talán legnagyobb produkciója mégis az volt, amikor a KMK-t csúcsra járatta, annyira galiba után szervesen beépítette az OSZK struktúrájába, és előkészítette annak Könyvtári Intézetévé válását, hogy azután a régi-új intézet születésénél is bábáskodjék.

A kiemelkedő tehetség levelezhetetlen, okokkal, determinánsokkal nem magyarázható. Győri Erzsébet sikereinek, sokévtizedes helytállásának persze tüneményes tehetsége az oka. De az ok okát nem tudjuk. Tehetségének legfeljebb a természetét járhatjuk körül, próbálhatjuk meg – így-úgy – jellemezni.

Goethe a zsenialitást igen nagy százalékban a szorgalom számlájára írta. Győri Erzsébet végtelenül szorgalmas volt mindenkor. Tudjuk, hogy ragyogó házasságban élt, él, Németh László-i értelemben is nagy család veszi körül, ám – nekünk, munkatársainak, beosztottainak, kollégáinak – nemigen van fogalmunk róla, mikor foglalkozott magánéletével. Hisz mindenkor túllépte a kötelező munkaidő kereteit, nem is kevéssel. És ebbe a munkaidőbe nemcsak a szorosán vett munka fért bele, hanem az emberekkel, munkatársaival, kollégáival, beosztottjaival, főnökeivel való foglalkozás is. Elmondhatta volna, elmondhatná ma is a költővel Győri Erzsébet, hogy: „Csak zörgetetek, / S én mondtam: tessék! / Selypítettetek: légy olyan szíves! / S ugrottam: kötelesség! / Karban zengtetek: Megbocsáss, hogy így / Cibáljuk széjjel / Az egész napod! – Semmi, mondom én, / Hosszú az éjjel!” De Győri Erzsébet szorgalmánál, kötelességtudásánál és felelősségérzeténél tán még nagyobb volt tanulnivágyása és -tudása. Elsősorban nem is az elméleti dolgok elsajátítására gondolunk.

Nem arra, hogy milyen ragyogó eredménnyel végezte el az ELTE-n a könyvtár–magyar szakot, hogy milyen mélyen ásta bele magát a könyvtártudományi szakirodalomba, hogy több PhD-re elegendő szakismeretet halmozott fel az állományalakítási, könyvtári jogi, könyvtár-politikai, általános könyvtártudományi terepümonkon. Hanem arra, hogy a gyakorlatban is akart, tudott és törekedett tanulni mindenkoron. Igen jellemző példa erre, hogy amikor a Könyvtárellátó élére került, az első időkben szisztematikusan végigdolgozott minden poszton (igen, a raktárosin is, többek közt) egy-egy napot, hogy élőben, élesben láthassa azt, mivel foglalkoznak a beosztottjai. De tanult ő úgyszólván mindig és mindenkitől, legszívesebben a legfiatalabb kollégáktól. Tanítva-tanulás volt ez persze, de Győri Erzsik mindig nyitott volt a szakmai és művelődési, valamint politikai kérdésekre. Persze szerencséje is volt. Olyanoktól tanulhatott, akik mindannyian nagy nevek a szakmában. Épp csak ízelítőül: Fodor Andrásról, Papp Istvánról, Futala Tibortól, Zircz Pétertől, Fogarassy Miklósról, Lakatos Andrásról, Monok Istvánról. Az persze természetes, hogy ezek a „nagyagyúk” maguk is igen sokat tanultak Győri Erzsiktől. Ezt számosan nyilvánosan is elismerték-elismerik.

Győri Erzsik tehetségének – számos egyéb, itt fel nem sorolható vonása mellett – van egy igen érdekes sajátossága is. Egy bizonyos kettősség, amely antinómiává soha nem éleződik. A kemény határozottság, konfliktusvállalás és „harekészség” az egyik oldalon, a végtelenül finom diplomáciai érzék a másikon. Már igen ifjan, a „terepen” dolgozó könyvtárosként nem egyszer összeütközött nagyhatalmú főnökökkel, küzdött igazáért, a szakma igazáért, vállalt nem éppen veszélytelen konfliktusokat is. Ugyanakkor tudta ravaszul-leleményesen, metternichi-talleyrand-i módon elsimítani a „gubancokat”, megoldást találni „megoldhatatlan” kérdésekre, egy asztalhoz ültetni a legádázabb ellenfeleket. Néha varázsló is volt, mint abban az immár legendás esetben, amikor az OSZK-ba behatolt egy szekercés, őrült férfiú, akit rémületen – és messziről – szemléltek a meglepett fegyveres őrök. Győri Erzsik ment oda hozzá, és – szelíd szavakkal – rávette, adná át neki a gyilkos fegyvert. Megtörtént.

Győri Erzsik a nagy olvasók közé tartozik. Hivatalból is, magánszorgalomból, szenedélyből is. Mint a 3K volt szerkesztője, ma szerkesztőbizottságának aktív tagja, természetesen olvas minden 3K számot, sokszor még kéziratban. Ezúttal kénytelenek voltunk becsapni őt. Ezt a cikket – nyilván fergetes bosszúságára – csak nyomtatásban olvashatja. Eltitkoltuk előle. Kénytelenek voltunk így tenni, mert a közléshez semmiképp sem járult volna hozzá. Persze nem azért, mert országvilág előtt elárultuk életkorát. Hanem (szerintünk betegesen túlfejlett) szerénysége okán. Dehát nincs mit tenni! Aki ennyi évtizeden át volt szakmánk egyik vezető egyénisége, nagysága, a szó minden értelmében vett főszereplője, annak el kell viselnie azt, amit minden nagy közszereplőnek el kell viselnie, hogy véleményt alkotnak róla és azt nyilvánosságra hozzák.

Köszöntjük hát a hetven esztendőös Győri Erzsik. Isten éltesse igen sokáig!

a 3K szerkesztői